

RECENZJA

rozprawy doktorskiej

pt. „*Bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych w lotniczych przewozach pasażerskich*” opracowanej przez Panią mgr Paulinę MENDREK
pod kierunkiem naukowym Pana dr. hab. Jacka Nowaka
oraz promotora pomocniczego Panią dr Małgorzatę Żmigrodzką

1. ZNACZENIE PODJĘTEGO TEMATU ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Bezpieczeństwo i zdrowie są tymi wartościami, które silnie ze sobą korespondują. Brak pełnego zdrowia w wymiarze fizycznym, psychicznym czy społecznym wiąże się z zachwianiem poczucia bezpieczeństwa. Tym samym, nie ulega wątpliwości fakt, iż bezpieczeństwo staje się ważną potrzebą szczególnie dla wszystkich tych, którzy zmagają się z różnymi formami niepełnosprawności. Jak dowodzi Doktorantka osoby niepełnosprawne mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia, a w szczególności, mają również prawo dostępu do różnych dóbr i usług. Jednym z rozwiązań zapewniających integrację i aktywne uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu społecznym jest transport lotniczy. Dzięki przewozom lotniczym zapewniona jest większa mobilność osób niepełnosprawnych. Jednocześnie wystąpić mogą sytuacje kryzysowe, które wpływać będą na bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych. Ponadto osoby te mogą same generować zagrożenia. Dlatego też można uznać, iż bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych w transporcie lotniczym, z naukowego punktu widzenia jest aktualnym i ciekawym obszarem do eksploracji. Na tą kwestię zwróciła szczególną uwagę Doktorantka i obszar ten poddała badaniom, wynikiem których jest niniejsza rozprawa doktorska. Przedstawione przyczyny pozwalają uznać za uzasadnione podjęcie tematu dysertacji przez Panią mgr Paulinę Mendrek, a w konsekwencji przeprowadzenie badań oraz opracowanie ich wyników

w formie przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej. Należy podkreślić, że opracowane dzieło stanowi indywidualne, oryginalne i niekwestionowane osiągnięcie Doktorantki, jest ono dojrzałe i posiada wysokie walory teoretyczne oraz praktyczne. Uważam, że podjęcie się zadania zbadania wskazanej w tytule rozprawy problematyki jest całkowicie uzasadnione, a w związku z tym pozytywnie oceniam wybór tematu dokonany przez Doktorantkę, wpisujący się w tematykę badań nauk o bezpieczeństwie.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ROZPRAWY

Recenzowaną rozprawę opracowano na 467 stronach. W skład dysertacji wchodzi: spis treści, streszczenie, wykaz skrótów, wstęp, pięć rozdziałów merytorycznych, zakończenie oraz bibliografia. Ponadto treść merytoryczną rozprawy uzupełniają: spis tabel, rysunków, zdjęć oraz wykresów, a także wykaz załączników.

Koncepcja oraz przyjęty przez Autorkę układ rozprawy doktorskiej są prawidłowe. Pracę otwiera wykaz skrótów, co oceniam jako pozytywny zabieg porządkujący oraz ułatwiający swobodne poruszanie się po opracowaniu zwłaszcza dla osób nie zaznajomionych z rozpatrywaną problematyką. We wstępie, Doktorantka syntetycznie wskazuje problem badawczy, uzasadnia wybór tematu, a także dokonuje prezentacji problemowej kolejnych pięciu rozdziałów. Układ rozprawy można uznać za poprawny i przejrzysty, a treści rozdziałów korespondują z ich tytułami. Każdy z rozdziałów podzielony został na mniejsze punkty i podpunkty, co zapewnia większą przejrzystość pracy. Podział na liczne jednostki redakcyjne umożliwia czytelnikowi zarówno przegląd problemów, jak i ułatwia odnalezienie interesującego passusu.

Oceniam, iż w pracy wykorzystano wystarczającą ilość źródeł (w tym obcojęzyczne). Na bibliografię składa się 58 publikacji zwartych i 33 artykuły oraz 96 akty prawne (48 krajowe, 19 międzynarodowe i 29 Unii Europejskiej). Są także odniesienia do 36 publikacji zamieszczonych w Internecie oraz wskazano na 158 źródła internetowe. Mogę zatem z przekonaniem stwierdzić, że Doktorantka wnikliwie zapoznała się i dogłębnie przestudiowała dostępną literaturę przedmiotu, co ma

potwierdzenie w opracowanych rozdziałach merytorycznych (przypisach dolnych) stwarzając tym samym warunki do jej krytycznej analizy na potrzeby swojej dysertacji.

Podsumowując, treść rozprawy wskazuje, że Doktorantka posiada gruntowną wiedzę w zakresie bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych, w tym w lotniczych przewozach pasażerskich.

3. OCENA ZAŁOŻEŃ BADAWCZYCH, ICH REALIZACJI I PRZEDSTAWIENIA W DYSERTACJI

Koncepcja metodologiczna rozprawy została umieszczona w rozdziale pierwszym rozprawy zatytułowanym „*Aspekty metodologiczne przeprowadzonych badań*” (s. 17-36), w którym przedstawiono podstawowe elementy naukowej metodologii badawczej (przedmiot i cel badań oraz główny i szczegółowe problemy badawcze, a także hipotezę roboczą i szczegółowe hipotezy badawcze oraz metody i techniki badawcze).

W odniesieniu do tej części opracowania należy podkreślić logiczną i właściwie zarysowaną sytuację problemową, która daje czytelny obraz zasadności podjęcia badań w poruszonym obszarze tematycznym. Podkreślić należy trafne spostrzeżenie Doktorantki, że: „Aspekt przewozu pasażerów niepełnosprawnych rozpatrywać można pod względem dwóch punktów widzenia, w obszarze safety i security” (s. 22). Pozytywnie oceniam również zamieszczoną kwerendę literatury przedmiotu, często pomijana w tego typu opracowaniach naukowych.

Kluczowym problemem rozprawy są założenia metodologiczne, w których przedstawiono dwa cele badań (eksploracyjny i praktyczny). W mojej opinii są one właściwie sformułowane. dopełnieniem rozważań naukowego wywodu jest sformułowanie głównego problemu badawczego w postaci pytania: *Jak jest zapewniane bezpieczeństwo osobom niepełnosprawnym, które korzystają z usług lotnictwa pasażerskiego?* W mojej opinii problem badawczy został zawężony tylko do oceny aktualnych rozwiązań, według mnie można było także odnieść do proponowanych zmian, jak to ma miejsce w głównej hipotezie – ale to tylko moje subiektywne odczucie.

Złożoność głównego problemu badawczego wymagała jego dekompozycji na cztery problemy szczegółowe, które pozostają w ścisłym związku z poszczególnymi

częściami merytorycznymi pracy. Autorka, starając się znaleźć odpowiedź na postawiony problem badawczy sformułowała także hipotezę roboczą, a w celu jej weryfikacji także cztery hipotezy szczegółowe – które jednocześnie właściwie korespondują z problemami badawczymi

Na podkreślenie zasługuje przyjęty przez Doktorantkę katalog zadań badawczych, pozwalający właściwie uporządkować i zrealizować proces badawczy.

Oceniam, że Doktorantka zastosowała odpowiednie do badanych problemów metody i techniki badawcze poprawnie prowadziła analizy i oceny czynników i procesów determinujących mobilność osób niepełnosprawnych transportem lotniczym z zastosowaniem ujęcia systemowego oraz sformułowała wnioski, świadczące o umiejętności posługiwania się metodą syntezy. Interesujące wyniki uzyskano w badaniach empirycznych poprzez zastosowanie metody sondażu diagnostycznego w celu uzyskania informacji o przedmiocie badań. Opracowane wyniki badań na podstawie sądów i opinii respondentów zawarte w ankietach oraz ekspertów w wywiadzie, posłużyły do poznania określonych poglądów i oceny bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych w przewozach lotniczych. Przyjęte metody teoretyczne i empiryczne należy uznać za właściwe i adekwatne do tematyki pracy i problemów badawczych, jednakże podczas publicznej obrony proszę Panią o odniesienie się do następując kwestii: **W tabeli nr 2 (s. 29) metoda sondażu diagnostycznego oraz wywiad ekspercki zostały przedstawione jako dwie oddzielne metody badawcze, natomiast w literaturze przedmiotu wskazuje się na dwie techniki badawcze sondażu diagnostycznego tj. wywiad i ankietę, jak Pani interpretuje te kwestie?**

Kwestionariusz ankiety wypełniło 101 respondentów, a szczegółowa charakterystyka próby badawczej została zamieszczona w rozdziale czwartym. Szkoda, że Doktorantką pominęła (być może ze względu na RODO) chociaż ogólną charakterystykę ekspertów dotyczącą ich zawodowych kompetencji. Założony schemat postępowania badawczego (Przebieg badań) właściwie orientuje wysiłek Doktorantki na realizację celu pracy i naukową weryfikację postawionych hipotez szczegółowych. Z kolei przyjęte ograniczenia pozwoliły na rzetelne przeprowadzenie badań - takich, które można zawrzeć w jednej dysertacji.

Konkludując należy stwierdzić, że opracowanie mgr Pauliny Mendrek jest dojrzałe metodologicznie, uwzględniające wszystkie istotne elementy odnoszące się do problemów badawczych, celów badań, hipotez itp. Należy podkreślić, że lektura rozprawy doktorskiej wskazuje na bardzo dobre przygotowanie Doktorantki do samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Umiejętnie korzysta z materiału badawczego, podaje go analizie realizując przyjęte założenia wynikające z przyjętego procesu badawczego.

4. OCENA MERYTORYCZNA PRACY

Wyniki badań Doktorantka przedstawiła w formie dojrzałego dzieła naukowego, które pod względem merytorycznym nie budzi moich wątpliwości. Treść merytoryczną rozprawy stanowi cztery rozdziały (2-5).

W drugim rozdziale („Identyfikacja sytuacji osób niepełnosprawnych w Unii Europejskiej i Polsce”) Doktorantka przybliżyła istotę rozumienia niepełnosprawności, w tym celu zaprezentowała ujęte w piśmiennictwie i publikacjach specjalistycznych oraz orzecznictwie definicje takich terminów jak: niepełnosprawność, inwalidztwo, osoba niepełnosprawna i z niepełnosprawnością, osoba ze szczególnymi potrzebami. W dalszej kolejności Doktorantka dokonała właściwej charakterystyki poszczególnych trzech rodzajów niepełnosprawności. Ciekawy materiał zawarty został w części dotyczącej *Sytuacji społecznej osób niepełnosprawnych* (rozdział 2.2.). W tym miejscu zgadzam się z Doktorantką, że pomimo wzrostu poziomu akceptacji osób niepełnosprawnych w społeczeństwie, „*Jednocześnie na niskim poziomie utrzymuje się ich aktywność zawodowa i wkład w życie publiczne, a także dystans między warunkami życia osób niepełnosprawnych, a warunkami reszty społeczeństwa*” (s. 53) Potwierdzeniem tego stanu rzeczy były opracowania Głównego Urzędu Statystycznego we właściwy sposób wykorzystane i zinterpretowane przez Autorkę. Pewien mój niedosyt budzi okres zaprezentowanych analiz obejmujący lata 2011-2019 – **Proszę zatem o informację czy od tamtej pory nie ukazały się jakieś nowsze, bardziej aktualne wyniki badań w tym zakresie?** W dalszej części rozdziału przedstawione zostały działania podejmowane przez UE oraz Polskę w celu poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych. W pierwszej kolejności Autorka skupiła się na omówieniu

rozwiązań dotyczących osób niepełnosprawnych zawartych w Konwencji Narodów Zjednoczonych o ochronie i promowaniu praw i godności osób niepełnosprawnych. W dalszej kolejności przedstawiła rozwiązania prawne Unii Europejskiej oraz Polski w zakresie sytuacji oraz wsparcia osób niepełnosprawnych. W określeniu aktywności zawodowej tej grupy osób Autorka wykorzystała dane GUS oraz Centralnego Instytutu Ochrony Pracy. Z kolei rozpatrując przystosowanie obiektów użyteczności publicznej na potrzeby osób niepełnosprawnych omówiła zapisy w tym obszarze zawarte w Programie Dostępność Plus, dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) oraz Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych budynków i ich usytuowania. Rozdział kończą syntetyczne wnioski. Rozdział drugi uznać można za rzeczowy i kompletny, który właściwie wprowadza w tematykę dotyczącą realizacji procesu badawczego.

Rozdział trzeci („Rozwiązania stosowane w odniesieniu do osób niepełnosprawnych korzystających z lotniczych przewozów pasażerskich”) w warstwie merytorycznej stanowi cenny zbiór wiedzy odnoszący się do dwóch odrębnych obszarów: bezpieczeństwa (safety) oraz ochrony (security) osób niepełnosprawnych. Przekonuje mnie tak przyjęty podział, który jest uzasadniony, logiczny i czytelny.

Punktem wyjścia do rozważań zawartych w rozdziale było zaprezentowanie kodów klasyfikacyjnych niepełnosprawności nadawane każdorazowo przed podróżą. Jako pierwszy obszar stosowanych aktualnie rozwiązań w obszarze bezpieczeństwa operacyjnego zaprezentowano przepisy prawne dotyczące obsługi osób niepełnosprawnych w portach lotniczych w ujęciu międzynarodowym (ICAO), europejskim (ECAC i UE) oraz krajowym (ULC). Drugi rozpatrywany obszar dotyczył rozwiązań organizacyjnych, a w szczególności szkolenia personelu, organizacji pracy, funkcjonowania komitetu koordynacyjnego i przewoźnika, procedur przewozu oraz nadzoru i kontroli. Zgadam się z Doktorantką, że „Niezbędne jest, aby wdrożono i zapewniono odpowiednie procedury mające na celu zapewnienie takim pasażerom specjalistycznej pomocy, w postaci urządzeń i instrukcji postępowania w sytuacjach zagrożeń” (s. 158) W obszarze technicznym według Autorki istotne jest przystosowanie architektoniczne w porcie lotniczym, oraz wyposażenie ich w nowoczesne urządzenia

i sprzęt do transportu osób niepełnosprawnych. Doktorantka wskazuje także na dużą użyteczność systemu informacyjnego SOS oraz na konieczność zastosowania wirtualnej rzeczywistości, a także na automatyzację urządzeń dla osób niepełnosprawnych. Rozwiązania stosowane w drugim obszarze ochrony (security) podobnie jak w pierwszym obszarze rozpatrywane były w trzech kategoriach: prawa, organizacji i rozwiązań technicznych. Unormowania prawne dotyczące ochrony cywilnych portów lotniczych oraz obsługi osób PRM rozpatrywane były na szczeblu międzynarodowym (różnego rodzaju konwencje), europejskim (rozporządzenia i deklaracje) krajowym (ustawy i rozporządzenia). W zakresie organizacyjno- technicznym Doktorantka podejmuje się omówienia systemu szkolenia pracowników ochrony w zakresie obsługi osób PRM, dokonuje także przedstawienia urządzeń i systemu kontroli bezpieczeństwa. Na zakończenie formułuje wytyczne w zakresie transportu urządzeń i sprzętu ułatwiającego poruszanie się osób niepełnosprawnych. Przedawnione wnioski syntetyzują otrzymane wyniki badań są zwięzłe i zrozumiałe. Rozdział oceniam jako napisany rzeczowo i z dużą znajomością poruszanych zagadnień.

Rozdział czwarty („Bezpieczeństwo przewozu pasażera niepełnosprawnego w świetle badań empirycznych”) to kompletne sprawozdanie z badań empirycznych, które zostało podzielone na dwie części: pierwsza zawierała wyniki uzyskanych odpowiedzi od osób ankietowanych, druga zaś odpowiedzi ekspertów. W pierwszej części grupa 101 respondentów udzieliła odpowiedzi na 27 pytań specjalistycznych. Pytania zawarte w ankiecie zostały właściwie i jasno sformułowane oraz są ściśle powiązane z tematyką rozprawy. Zestawione wyniki odpowiedzi są w formie czytelnych wykresów, pod którymi znajduje się właściwa i syntetyczna ich interpretacja. W drugiej części przedstawione zostały wyniki odpowiedzi na zadane w kwestionariuszu wywiadu pytania. Kwestionariusz zawierał osiem pytań skierowanych do pięciu ekspertów. Pytania są konstruktywne, a wyrażone przez ekspertów poglądy i opinie zostały przez Doktorantkę właściwie opisane. Należy podkreślić, że bardzo wysoko oceniam wyniki badań empirycznych zamieszczone w rozdziale. Jest to bardzo cenny materiał i co ważne właściwie zinterpretowany. Na koniec rozdziału formułuje wnikiwe wnioski do przedstawionych w nim treści.

Powyższe wnioski Autorka wykorzystała w kolejnym rozdziale do opracowania autorskich propozycji doskonalenia rozwiązań stosowanych w lotniczych przewozach osób niepełnosprawnych. W pierwszej kolejności Doktorantka skoncentrowała swój wysiłek na rozwiązaniach prawnych, proponując dwie zmiany w Ustawie Prawo Lotnicze (nowy załącznik nr 7 oraz rozporządzenie wykonawcze). Podkreślić należy, że zawarte opisy tychże dokumentów są bardzo szczegółowe i profesjonalne. Autorka proponuje również uzupełnić zapisy (lub opracować nowy rozdział) zawarte w rozdziale 1 Krajowego Programu Ochrony Lotnictwa Cywilnego dotyczące obsługi pasażerów niepełnosprawnych. Ostatnia propozycja zmian dotyczy Krajowego Programu Szkolenia w zakresie ochrony lotnictwa cywilnego. Są to propozycje istotne, nowatorskie i poparte dużą wiedzą ich Autorki. W drugiej części Doktorantka zaproponowała doskonalenie rozwiązań w zakresie organizacyjnym i technicznym. Jako pierwszą propozycję wskazała że: „należałoby wyjść z propozycją likwidacji instytucji Rzecznika Praw Pasażerów jako odrębnego organu ULC i zastanowić się na przyłączeniu go pod KOPP” (s. 308) Jest to propozycja bardzo odważna, ale poparta argumentami m.in. odpowiedziami uzyskanymi od KOPP na wniosek opracowany przez Doktorantkę. Zaproponowane kolejne zmiany dotyczą sposobów identyfikacji pasażerów PRM, poprzez zastosowanie kolorowych opasek lub bransoletek elektronicznych. Pomocnym rozwiązaniem dla osób niepełnosprawnych jest stworzenie aplikacji mobilnej oraz wyposażenie ich na pokładzie statków powietrznych w tablety zawierające interaktywne instrukcje bezpieczeństwa. W opinii Doktorantki „najważniejsze zmiany w rozwiązaniach organizacyjnych powinny obejmować przede wszystkim podejście do szkolenia personelu obsługi naziemnej mających najwięcej styczności z pasażerami PRM....” (s. 315) W dalszej części rozdziału Doktorantka proponuje także zamieszczenie dodatkowych informacji dla osób niepełnosprawnych na stronie ULC oraz odnosi się do kampanii promujących prawa pasażera PRM. Postulowane propozycje zmian na podstawie przeprowadzonych badań świadczą o możliwościach praktycznych – koncepcyjnych rozwiązań w tym zakresie. W moim przekonaniu są to propozycje kompleksowe i rzeczowe oraz wyczerpujące pod względem merytorycznym.

Każdy z powyższych rozdziałów zamykają syntetyczne autorskie konkluzje, co bardzo dobrze świadczy o dojrzałości i konsekwencji procesu myślowego Doktorantki.

Zakończenie zawiera próbę rekapitulacji całości przeprowadzonych badań z punktu widzenia wstępnych założeń metodologicznych. Uzyskane wyniki badań przez Doktorantkę udzielają odpowiedzi na postawione w dysertacji pytania szczegółowe oraz weryfikują hipotezę główną.

4. OCENA KWALIFIKACYJNA I WNIOSEK KOŃCOWY

Recenzowana rozprawa doktorska Pani mgr Pauliny Mendrek stanowi niekwestionowane opracowanie autorskie o bardzo wysokim poziomie poznawczym i utylitarnym. Stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wskazuje ogólną wiedzę teoretyczno-praktyczną kandydata do stopnia naukowego, a także ukazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedstawiona do recenzji dysertacja spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim z dziedziny nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie, zgodnie z ustawą z dnia 14.03.2003r. (*„Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki”* – (Dz.U. 2017, poz. 1789, z późniejszymi zmianami), w związku z art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 poz. 1669 ze zmianami).

Konkludując, rozprawa doktorska Pani mgr Pauliny Mendrek zasługuje na pozytywną ocenę, a tym samym spełnia wymagania określone w ustawie. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Doktorantki do publicznej obrony przedłożonej rozprawy doktorskiej. Wnioskuje jednocześnie o wyróżnienie rozprawy doktorskiej.

